

مطالعه تطبیقی دو برگ از مرقع
گلشن در کاخ گلستان تهران
و کتابخانه چستریتی دویلین

مرقع کاخ گلستان، سده یازدهم هجری
۲۶/۵ × ۴۲/۳، خوشنویسی،
حاشیه تزئینات انسانی، کادرمتن
۱۶ × ۲۴/۹، مأخذ: کتابخانه نسخ
خطی کاخ گلستان، شماره اموال ۱۶۶۳

مطالعه تطبیقی دو برگ از مرقع گلشن در کاخ گلستان تهران و کتابخانه چستربیتی دوبلین

لیلا حقیقت جو*

تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۱۰/۲۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۴/۳/۱۸

چکیده

مرقع گلشن، موجود در کاخ گلستان در تهران، یکی از مهم‌ترین و کامل‌ترین مرقعات باقی‌مانده از نقاشخانه سلطنتی جهانگیرشاه بابر است، اما اوراق دیگری نیز از این مرقع در اقصی نقاط جهان پراکنده است. یکی از این اوراق تنها برگ مرقع گلشن مضبوط در کتابخانه چستربیتی دوبلین است و می‌تواند با این مرقع در ارتباط باشد. از آنجا که اوراق این مرقع به صورت جدا از هم نگهداری می‌شود، ترتیب قرارگیری آن‌ها حائز اهمیت است. بدین منظور، برای شناخت و مطالعه بهتر این اثر می‌بایست اوراق پراکنده آن به همراه سایر اوراق مجدداً به صورت ترتیبی نظم داده شود. لذا ارائه شناختی منطقی از صفحات مقابل در چیدمان ترتیبی مجدد اوراق این مرقع بسیار مؤثر خواهد بود. از آنجا که یکی از اوراق مرقع گلشن مضبوط در کاخ گلستان در منظر نخست شباهت زیادی به برگ مرقع چستربیتی دارد، این سوال مطرح می‌گردد که آیا این دو برگ را می‌توان به عنوان صفحات مقابل در نظر گرفت؟

هدف از مقاله حاضر کمک به شناسایی بخشی از صفحات پراکنده مرقع گلشن و ترتیب قرارگیری آنها خواهد بود. از این رو به روش توصیفی - تحلیلی و تطبیقی با رجوع به اصل اثر این دو برگ معرفی شده و چه به لحاظ عناصر مشابه ظاهری از قبیل تزیینات به کار رفته و نقوش ترسیم شده و چه به لحاظ متن به کار رفته در آنها با یکدیگر مقایسه شده و نحوه ارتباط و مقابل بودن این دو تبیین شده است. در نهایت این نتیجه حاصل شده است که این دو صفحه با یکدیگر مرتبط بوده و می‌توانند به عنوان صفحات مقابل در نظر گرفته شوند.

واژگان کلیدی

مرقع گلشن و گلستان، نگارگری هند و ایرانی، کاخ گلستان، کتابخانه چستربیتی.

*کارشناس ارشد پژوهش هنر، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، شهر تهران، استان تهران Email: leilahaghighatjoo@gmail.com

مقدمه

سفرنامه‌اش مطرح شده است، همان تعدادی که هم اکنون به مرقع برلین شهرت دارد (Brugsch, 1861: 92-93; Kühnel and Goetz, 1926: 8-9; Beach, 1965: 303). در میان محققان غیرایرانی می‌توان اذعان داشت دکتر بیچ گسترده‌ترین تحقیقات را دربارهٔ این اثر انجام داده است. او در مقالات متعدد هم به تاریخچه و هم ریشه‌یابی برخی تصاویر اروپایی موجود در مرقع پرداخته است، از جمله در مقاله‌ای با عنوان «مرقع گلشن و منابع اروپایی آن»^۶ که در سال ۱۹۶۵ منتشر شده است. سوزان استرانگ نیز در کتابی که با مشارکت خانم الین رایت^۷ نگاشته، علاوه بر ذکر تاریخچهٔ مختصر مرقع گلشن، تنها برگ موجود در کتابخانهٔ چستربیتی^۸ را معرفی کرده است.

روش تحقیق

این مقاله به شیوهٔ توصیفی-تحلیلی و تطبیقی انجام شده است. برای انجام پژوهش با توجه به محدودیت‌های مکانی، نگارنده فقط به اوراق موجود در کاخ گلستان دسترسی داشته و برگ شمارهٔ ۲۵۰ مرقع گلشن در قیاس با تنها برگ موجود در موزهٔ چستربیتی قرار گرفته و برای دانستن در مورد سایر اوراق پراکنده ناچار به روش کتابخانه‌ای و یا مراجعه به وب سایت مؤسسات و موزه‌ها اکتفا شده است.

معرفی مرقع گلشن

مرقع گلشن یکی از نسخ منحصر به فرد کتابخانه نسخ خطی کاخ گلستان است که از وجوه مختلف من جمله مطالعه و بررسی تاریخ نقاشی ایران و هند، زمینه‌های ادبی، تاریخ سیاسی، اجتماعی و مردم‌شناسی و بسیاری جهات دیگر حائز اهمیت فراوان است و می‌تواند مورد بررسی واقع شود. این مرقع در واقع مجموعه‌ای از آثار نگارگری، خوشنویسی، تذهیب، تشعیر ایرانی و هندی و گراورهای اروپایی است. برخی از خطوط و مجالس تصویری این مرقع از شاهکارهای استادان و هنرمندان مشهور ایران چون بهزاد است. آغاز گردآوری و تهیهٔ این مرقع به دوران زمامداری جهانگیرشاه بابر^۹ (حک ۱۰۱۴ - ۱۰۳۶ ق) بازمی‌گردد. از نحوهٔ رسیدن این مرقع به کاخ گلستان اطلاع چندانی در دست نیست اما به استناد نوشتهٔ موجود در حاشیهٔ پایین برگ شمارهٔ ۲۵۴، مرقع مذکور در زمان نادرشاه افشار به ایران آورده شده است. در زیر آن متنی بسیار کمرنگ است که نام «مرقع نادرشاه» در آن دیده می‌شود (تصویر ۱). این اثر به استناد کتیبهٔ پایین صفحهٔ ۹۱ آن، بعدها در زمان ولایت عهدی ناصرالدین شاه به کاخ گلستان راه یافته و به مالکیت وی درآمده است (تصویر ۲).

مقن: این مرقع مال ناصرالدین ابن محمدشاه غازی خلدالله ملکه و دولته انشاءالله تعالی غره جمادی الاخر ۱۲۶۳ آنچه امروز به نام مرقع گلشن شهرت دارد و با شماره اموالی ۱۶۶۳ ثبت شده (مجموعهٔ ۱۵۵ قطعه‌ای از ترکیب

بخش مهمی از اوراق مرقع گلشن، که از انواع مرقعات غیرپیوسته است، در کتابخانهٔ نسخ خطی کاخ گلستان نگهداری می‌شود و تعداد قابل توجهی از برگ‌های آن نیز در سایر مراکز فرهنگی هنری دنیا پراکنده‌اند. پژوهش‌های گسترده بر روی مرقع گلشن و رایزنی با محققان برجسته‌ای چون دکتر مایلو بیچ و سوزان استرانگ، که به صورت ویژه بر روی این مجموعه پژوهش کرده‌اند، زمینهٔ ایدهٔ بازبینی چیدمان فعلی اوراق مرقع را برای نگارنده فراهم کرد. در این راستا مواجهه با برگ‌های از این مرقع موجود در کتابخانهٔ چستربیتی دویلین، که شباهت زیادی به یکی از اوراق مضبوط در کتابخانهٔ کاخ گلستان دارد، این پرسش را ایجاد کرد که آیا این دو صفحه را می‌توان به عنوان صفحات مقابل در نظر گرفت؛ و در صورت پذیرش و اثبات مقابل بودن صفحات مذکور آیا با سایر صفحات مرقع مرتبط‌اند؟ به طور کلی، در مرقع گلشن نقاشی روبه‌روی هم و صفحات خوشنویسی شده نیز به همین صورت و نظم، روبه‌روی یکدیگر قرار گرفته‌اند. بایستی در نظر داشت که با وجود برگ‌برگ بودن این‌گونه مرقعات، به‌طور قطع چیدمان اوراق آن‌ها هدفمند بوده است. از این رو، دستیابی به الگوی چیدمان و دانستن نحوهٔ قرارگیری صفحات مقابل در تحلیل هنری و محتوایی اثر بسیار حایز اهمیت است. این پژوهش می‌کوشد تا به بازبینی چیدمان ترتیبی اوراق و، در سطح وسیع‌تر، دستیابی به الگوی موضوعی و محتوایی قرارگیری صفحات مرقع گلشن دست یابد، برای رسیدن به این هدف، مطالعه و بررسی سایر اوراق این مرقع از ضروریات است. مقالهٔ حاضر سعی دارد تا دو قطعه از اوراق پراکندهٔ مرقع گلشن را در کنار هم قرار دهد.

پیشینهٔ تحقیق

احمد محیط طباطبایی، سهیلی خوانساری، مایلو بیچ^{۱۰} و سوزان استرانگ^{۱۱} به تفصیل در خصوص مرقع گلشن و تاریخچهٔ آن بررسی و مقالاتی را منتشر کرده‌اند. آنتیگه‌ازون بخشی از مرقع گلشن را زمانی که در مجموعهٔ خصوصی بوده در کتابی با عنوان شواهد تصویری جدید فعالیت‌های مبلغین مذهبی در هند^{۱۲} چاپ کرده است. احمد سهیلی خوانساری نیز در خصوص نوع مالکیت اولیهٔ مرقع گلشن اشاره کرده که این مرقع زمانی به میرزا محمدحسین وفا فراهانی^{۱۳} تعلق داشته و سپس به کتابخانهٔ آقا محمدخان قاجار درآمده است (سهیلی خوانساری، ۱۳۴۷). همچنین احمد محیط طباطبایی معتقد است که این اثر متعلق به ناصرالدین‌شاه بوده و آن را در دو قسمت شامل مرقع سلطنتی و بخش دیگر را جزو مجموعه‌ای خصوصی دانسته است که بعدها به یکدیگر الحاق شده‌اند (محیط طباطبایی، ۱۳۴۶). موضوع خرید و انتقال ۲۵ برگ از مرقع گلشن توسط فردی به نام بروچس پاشا^{۱۴} به برلین در زمان ناصرالدین‌شاه توسط خود وی در

1. Milo Cleveland Beach
2. Susan Stronge
3. New Pictorial Evidence Of Catholic Missionary Activity In Mughal India
4. میرزا محمد حسین فراهانی (متوفی ۱۲۱۲ ق) شاعر و سیاست‌مدار عصر زندیه، متخلص به وفا. در سال ۱۱۸۰ به وزارت شاهان زند اشتغال یافت. او صدراعظمی سه پادشاه زند، صادق‌خان، علیمردان‌خان و محمدجعفرخان را برعهده داشت. پس از سقوط زندیه، وارد دربار آقا محمدخان قاجار شد ولی به واسطهٔ پیروی و ناتوانی جسمی از ادامهٔ خدمت دیوانی عذرخواهی کرد و از شاه اجازهٔ سفر به عتبات گرفت. او در ۱۲۱۲ ق در قزوین درگذشت (مشرعی، ۱۳۷۸: ۲۷۶).
5. Bruches Pasha
6. The Gulshan Album and Its European Sources
7. Elaine Wright
8. Chester Beatty Library

۹. نورالدین محمد جهانگیرشاه پادشاه غازی چهارمین پادشاه سلسلهٔ بابریان (مغولان هند) است. او فرزند اکبرشاه بود. از آنجا که اکبرشاه پس از سال‌ها انتظار برای داشتن پسر که وارث تاج و تخت او باشد به درگاه شیخ سلیم چشتی (۱۵۷۲-۱۶۱۸ م) از سوفیان بزرگ آن دوران بود دعا کرده و پس از مدت‌ها صاحب فرزند پسر شد نام فرزندش را سلیم گذاشت. سلیم در ۲۰ سپتامبر ۱۵۶۹ میلادی در درگاه شیخ سلیم در روستای سیکری اگرآ متولد شد که بعدها توسط اکبر به شهر فاتح‌پور سیکری تبدیل شد. شاهزاده سلیم در زمان شاهزادگی (۱۶۰۰ م) علیه پدر شورید و خود را در شهر الله‌آباد پادشاه خواند. و در خلال سال‌های ۱۶۰۵ تا ۱۶۲۷ بر هند حکومت راند. او پادشاهی بسیار فرهنگ‌دوست و هنرمند بود و از دوران باشکوه سلطنت وی آثار بسیار زیادی من جمله مرقع نفیس گلشن برجای مانده است (جلالی نایینی، ۱۳۷۵: ۹۸).

تصویر ۱. دست‌نوشته در زیر صفحه ۲۵۴ مرقع گلشن، ماخذ: کاخ گلستان

تصویر ۲. صفحه شماره ۹۱ مرقع گلشن، ماخذ: همان

۱. برای اجتناب از اشتباه خواننده - به روال شماره ثبت - هر دو مرقع یک مجموعه فرض شده و در مقاله هم با نام مرقع گلشن ذکر شده است. علاوه بر این در گفتگوی نگارنده با دکتر مایلو بیچ که در تاریخ ۱۳۹۳/۶/۲۳ صورت گرفت ایشان هر دو مرقع را علی‌رغم تفاوت در اندازه، جزو یک مرقع می‌دانند.

۲. تنظیم در سال ۱۳۵۰ و انتشار در سال ۱۳۵۳.

۳. با توجه به تفاوت‌هایی که در ساختار کلی این ۲۴ قطعه به چشم می‌خورد به نظر می‌رسد که تنها ۹ عدد به مجموعه مرقع گلشن و گلستان تعلق دارند. اثبات این موضوع نیاز به کارشناسی مجدد دارد.

۴. این فهرست چاپ نشده است ولی ایشان طی یک مصاحبه حاضر شدند آن را در اختیار نگارنده قرار دهند.

5. Berlin, Staatsbibliothek
6. Washington, D.C.: Freer Gallery of Art, Smithsonian Institution
7. Doha: Museum of Islamic Art
8. San Diego, California: San Diego Art Museum
9. Boston, Massachusetts: Museum of Fine Arts
10. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Art Museums
11. Dublin: A. Chester Beatty Library
12. Los Angeles, California: Los Angeles County Museum of Art
13. Moscow: Museum of Oriental Art
14. Paris: Musee Guimet
15. Prague, Czech Republic: Naprstek Museum
16. St. Louis, Missouri: St. Louis Art Museum
17. San Diego, California: San Diego Art Museum
18. Formerly Sohn-Rethel Collection

می‌رسد، ولی صفحه انجامه مرقع گلستان دارای ماده تاریخی و به سال ۱۰۱۹ ق است و مطالبی در شرح و تمجید چگونگی تهیه و تنظیم این مرقع و ختم آن در عصر «ابوالمظفر نورالدین محمد جهانگیر پادشاه غازی» و وصف ارزش و نفاست آن دارد که با قلم دودانگ و مرکب مشکی توسط محمدحسین زرین‌قلم کشمیری معروف به جهانگیر شاهی خوشنویسی شده و در انتهای آن چنین آمده است:

این مرقع که به توفیق اله صورت آرای شد از لوح قلم رشک گلزارم تاریخش (۱۰۱۹)

چهره پرداز خرد کرد رقم عبارت «رشک گلزارم» به حساب جمل برابر ۱۰۱۹ است؛ یعنی مطابق با حکومت جهانگیرشاه در هند و شاه عباس در ایران. در این دو مرقع، آثار برجسته‌ای از نقاشان ایرانی از جمله بهزاد، میرسیدعلی، میرمصور، عبدالصمد، آقا رضا، فرخ‌بیگ، ابوالحسن نادرالزمان، منصور و نقاشان هندی از جمله پساوان، منوهر، گواردن، بشنداس، بالچند، دولت، بیچتر، آنانت، پدراث، گیسو داس، نانها، نادره بانو، شفیه بانو وجود دارد.

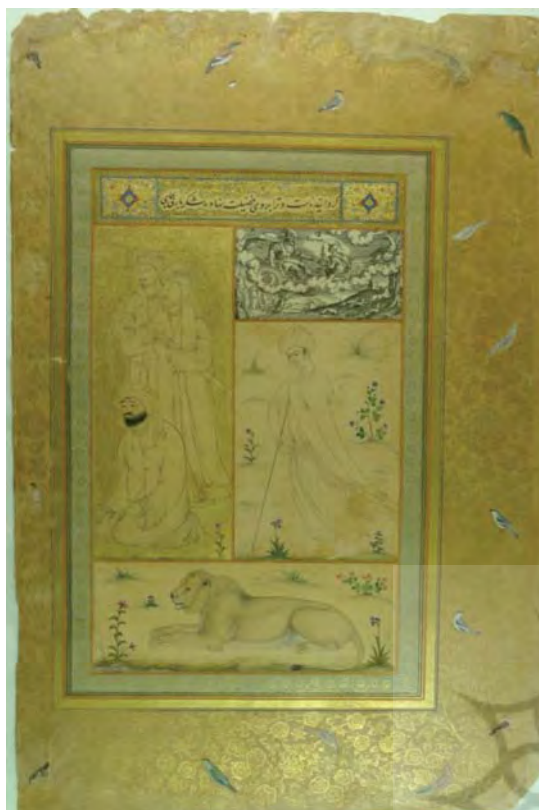
تنوع سبکی این اثر به غنای هر چه بیشتر آن افزوده و سبک به‌کاررفته در تصاویر ترکیبی از سبک‌های مختلف فلات ایران (از جمله مکتب هرات، تبریز، مشهد، اصفهان)، گراورهای فرنگی و نگاره‌های متأثر از نقاشی‌های اروپایی و هندی است که با تردستی هنرمندان به زیبایی هرچه تمام‌تر کار شده است. نکته قابل توجه این است که بسیاری از حواشی هر دو مرقع بعدها الحاق شده‌اند و حتی بخش‌های الحاقی را در آثار متنی نیز می‌توان یافت. از ویژگی‌های دیگر این دو مرقع جمع اثر اصلی و کپی همان اثر است و به‌عنوان نمونه می‌توان به جنگ شتران اثر بهزاد اشاره کرد که نانها از روی آن مشق کرده است.

دو مرقع دربار بابر هند است؛ یعنی همان مرقع گلشن و مرقع گلستان. از این تعداد، ۱۰۱ قطعه در اندازه رحلی به ابعاد ۴۰/۶×۲۵ سانتی‌متر و ۵۴ برگ به اندازه ۴۲/۵×۳۶/۵ سانتی‌متر است. گوشه حاشیه پایینی هر دو مرقع از شماره ۱ تا ۲۶۲ شماره‌گذاری شده است. بدری آتابای در فهرست مرقعات کاخ گلستان از صفحه ۱ تا ۱۷۶ که با مرکب قرمز در زمان قاجار شماره‌گذاری شده را مرقع گلشن و از شماره ۱۷۷ تا ۲۶۲ را که با مداد شماره‌گذاری شده مربوط به مرقع گلستان دانسته است. گفتنی است از صفحه ۲۵۱ تا ۲۶۲ (که در مجموع شش قطعه است) توسط مرحوم بدیع‌الزمان فروزانفر، که در دهه ۱۳۴۰ ش مدیر وقت کتابخانه نسخ خطی کاخ گلستان بود، پس از خریداری به این مجموعه افزوده شده است. ۲. تعداد ۲۴ قطعه دیگر نیز از سال ۱۳۷۵ از موزه هنرهای تزئینی به مجموعه فوق اضافه شد.^۲

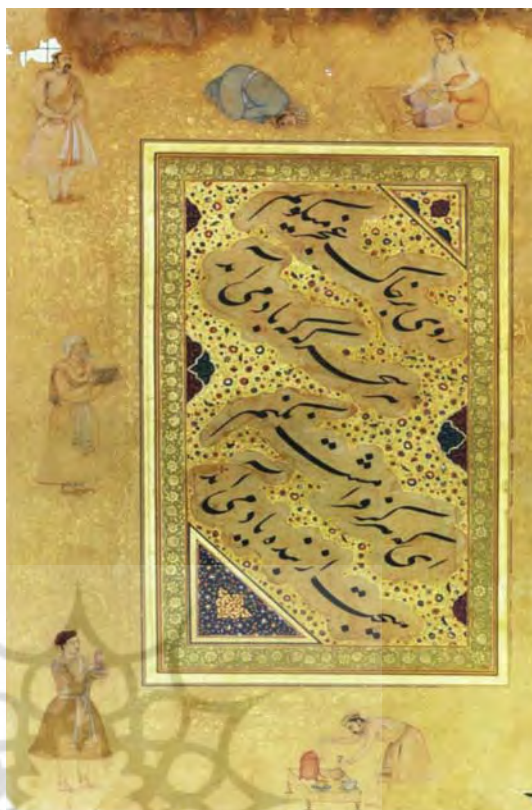
از تعداد دقیق اوراق این مرقع، اطلاع دقیقی در دست نیست، زیرا در مراکز فرهنگی-هنری دنیا پراکنده‌اند و شاید حتی برخی نیز متأسفانه از میان رفته باشند. دکتر بیچ سایر اوراق پراکنده این مرقع را چنین بر می‌شمارد:^۴

تعداد ۲۵ برگ در استیتس بیبلیوتک برلین^۵ (اوراق پشت‌رو)، هشت برگ در موزه مؤسسه اسمیتسونیان واشنگتن^۶، پنج برگ در موزه اسلامی قطر^۷، دو برگ در موزه نلسون اتکینز کانزاس^۸، دو برگ در موزه هنرهای زیبای بوستون^۹، دو برگ در دانشگاه هاروارد^{۱۰}، یک برگ در کتابخانه چستربیتی دوبلین^{۱۱}، یک برگ در موزه لاکما در لوس‌آنجلس^{۱۲}، یک برگ در موزه شرق مسکو^{۱۳}، دو برگ یکرو در موزه گیمه پاریس^{۱۴}، یک برگ در موزه ناپرستاک پراگ^{۱۵}، یک برگ یکرو در موزه سنت لوییس در ایالت میسوری آمریکا^{۱۶}، یک برگ در موزه سن دیگو کالیفرنیا^{۱۷}، دو برگ در مجموعه خصوصی سون ریتال^{۱۸}.

قضاوت در مورد سال دقیق تهیه مرقع گلشن، به دلیل عدم دسترسی به صفحات آغازین و انجامه، اندکی مشکل به نظر

تصویر ۴. رویه ب مرقع کاخ گلستان، ترکیب بندی گراور با سه نقاشی ایرانی، کادر ترکیبی گراور و سه نقاشی ۲۳/۱ × ۱۵/۰ cm
بالا سمت راست: گراور ژوپیترا از سری گراورهای هفت سیاره، چاپ از گراور ویرجیل سولیس، ۱۶۰۰-۱۵۳۰، ۸/۳ × ۴/۸ cm
میانه سمت راست: مرد ایستاده با عصا، نقاش ناشناس، ۱۲/۵ × ۸/۲ cm
بالا چپ: یک مرد نشسته و دو نفر ایستاده پشت سر او، ۱۷/۴ × ۶/۹ cm
قاب پایین: شیر خوابیده، ۱۵/۰ × ۶/۰، ماخذ: همان

تصویر ۳. رویه الف مرقع کاخ گلستان، سده یازدهم هجری ۲۶/۵ × ۴/۲ cm، خوشنویسی، حاشیه تزئینات انسانی، قاب متن ۱۶ × ۲۴/۹ cm، ماخذ: کتابخانه نسخ خطی کاخ گلستان، شماره اموالی ۱۶۶۳

روی بر خاک عجز می گویم

هر سحرگه که باد می آید

ای که هرگز فرامشت نکنم

هیچت از بنده یاد می آید

رویه ب این صفحه شامل متن و حاشیه تشعیر است (تصویر ۴). متن با جدول کشی از حاشیه جدا شده و مشتمل بر پنج قسمت الحاقی است. بخش‌ها دربردارنده سه نقاشی ایرانی به همراه یک گراور اروپایی است، که مجموعاً یک کادر مستطیل شکل را ساخته و در بالای آن یک کتیبه تکمیل کننده متن است. تصویر سمت چپ سه مرد را نشان می دهد که دو نفر آن‌ها ایستاده در پشت یک مرد نشسته قرار دارند و در مورد آن‌ها می توان این فرضیه را مطرح ساخت که حسنین و حضرت علی (ع) هستند، به ویژه بدین دلیل که دورتادور آنها شعله‌هایی به نشانه تقدس دیده می شود. در دست یکی شمشیر و در دست دیگری کتابی قرار دارد که بر روی آن امضایی با رقم بهزاد^۱ دیده می شود. در قاب کناری جوان

معرفی برگ شماره ۲۵۰ مرقع گلشن کاخ گلستان

رویه الف برگ شماره ۲۵۰ مرقع گلشن، شامل متن خوشنویسی شده و حاشیه است که با جدول کشی و کمدکشی از هم جدا شده‌اند (تصویر ۳). حاشیه شامل تصاویر زمینه‌ای از گل و بوته و نقاشی شده با طلا منظره‌ای را نشان می دهد که در آن شش پیکره انسانی با آبرنگ مصورسازی شده و موضوع آن بی ارتباط با شعر متن نیست. در حاشیه بالایی شاهزاده‌ای لمیده بر بالش تصویر شده که مردی به حالت سجده به سوی وی ادای احترام نموده و غلامی نیز تقریباً پشت سر او دست به سینه ایستاده است. در میانه حاشیه چپ مردی کتاب در دست ایستاده و در بخش حاشیه پایینی نیز دو غلام در حال مهیا کردن و پذیرایی از شاهزاده دیده می شوند. متن متشکل از چهار مصرع به خط نستعلیق چلیپا، احاطه شده در تذهیب با نقوش ختایی رنگین، بخشی از سروده سعدی در گلستان (باب دوم؛ در اخلاق پارسایان) است که خوشنویس آن ناشناس است:

۱. به اعتقاد نگارنده احتمالاً هنرمند دیگری به نام بهزاد در همان دوره زندگی می کرده و یا شاید هم رقم بهزاد کپی شده است.

تصویر ۶. رویه ب مرقع چستربیتی، خوشنویس ناشناس، شماره دسترسی: 47.12b، ماخذ: همان

تصویر ۵. رویه الف مرقع چستربیتی، اندازه ۶/۲۵ × ۱/۴۱، شماره دسترسی: a ۷۰۱۲، ماخذ: بخش دیجیتال کتابخانه چستربیتی ۱ www.cbl.ie

ترکیب بندی سه نقاشی ایرانی با یک چاپ اروپایی، اندازه ۱۵/۰ × ۲۳/۱

قاب بالا سمت چپ: گراوور از لونا، هنرمند: ویرجیل سولیس، قرن ۱۶، آلمان

قاب ترکیبی گراوور و سه نقاشی، ۱۵/۰ × ۲۳/۱ سانتیمتر
بالا سمت چپ: گراوور از لونا، ویرجیل سولیس، قرن ۱۶ آلمان، ۵/۰ × ۸/۱cm

میانه سمت چپ: کاتب به زانو نشسته، نقاش رضا عباسی، ۱۲/۶ × ۸/۱

بالا راست: مرد نشسته و دو نفر ایستاده پشت سر او، ۱۶/۳ × ۶/۵ cm

قاب پایین: شیر خوابیده، ۶/۷ × ۱۵/۰ cm

شد، در قاب بالایی سمت راست، یک گراور اروپایی کپی شده با عنوان «ژوپیتر» از سری «هفت سیاره» کپی معکوس از اثر ویرجیل سولیس، محفوظ در موزه بریتانیا الحاق شده است. این سری تاریخ ندارد اما احتمالاً مابین ۱۵۳۰ تا ۱۵۶۰ میلادی تهیه شده است. ۳ گراور یادشده احتمالاً به همراه سایر آثار هنری از سوی مبلغان مذهبی و تجار به دربار بابرین راه یافته و از آنجا که سلیم به نقاشی‌ها و گراورهای اروپایی بسیار علاقه‌مند بوده، به عنوان تکمیل‌کننده صفحات مرقع و همانند بسیاری از اوراق دیگر در متن نقاشی جای گرفته است. در بالای این سه کادر، کتیبه‌ای از گلستان سعدی (باب هفتم، در تأثیر تربیت، داستان هفدهم) الحاق شده است. حاشیه این صفحه نیز تزئینات طلااندازی و نقوش گیاهی و پرندگان زیبا دارد.

برگ مرقع گلشن محفوظ در کتابخانه چستربیتی

این برگ از مرقع، که تنها برگ از مرقع گلشن مضبوط در کتابخانه چستربیتی دویلین است، توسط سوزان استرانگ در کتاب مرقعات سلطنتی مغولان^۴ معرفی شده است.

وجود دارد که با یک دست گوشه لباسش را گرفته و با دست دیگرش که در زیر جامه اش پنهان است، یک نیزه بلند را نگاه داشته است. در کادر پایینی هم شیری به صورت نشسته در حالی که سرش به سمت کادر سه نفره کشیده شده با رنگ روشن و سایه‌پرداز در کنار بوته‌ها و تک‌گل‌هایی مصور شده است. نقاش هر سه تصویر ناشناس است. چنان‌که ذکر

۱. با اجازه کتابخانه چستربیتی دویلین

2. www.britishmuseum.org/research/collection

3. www.britishmuseum.org/

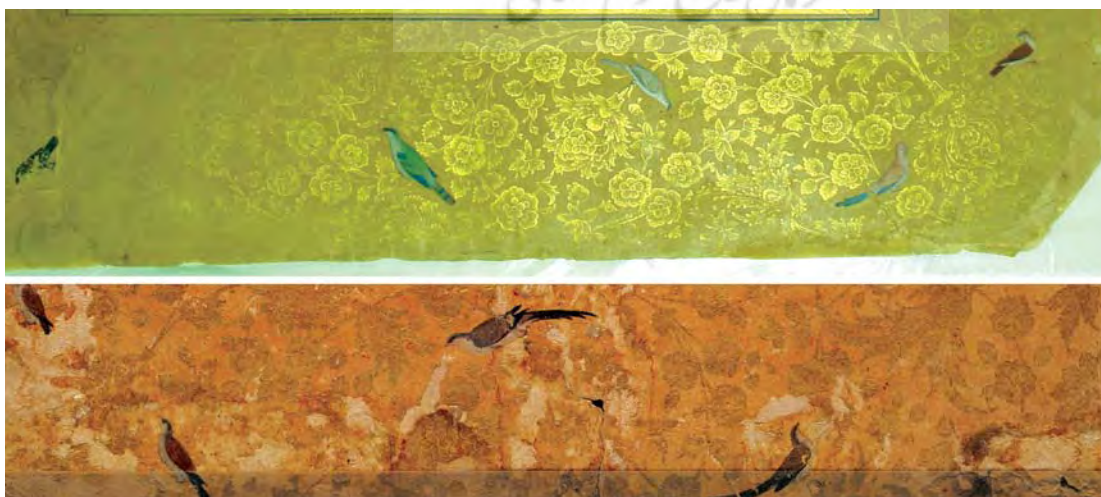
4. Muraqqa Imperial Mughal Albums from Chester Beatty Library

تصویر ۷. نحوه قرارگیری و قرینگی صفحات دو برگ مرقع کاخ گلستان و مرقع چستربیتی در کنار هم

و در بالای آنها نیز یک کتیبه خوشنویسی. سه نقاشی زکمرشده اثر هنرمندان ایرانی هستند و هرکدام در یک کاغذ مجزا ترسیم شده‌اند. در کادر چپ مردی به زانو نشسته با کاغذی در دست و مرکب‌دانی در کنار قرار دارد و در کنار آن نوشته شده است: مشق رضا، که استرنگ در ادامه به نقل

رویه الف. ترکیب‌بندی این صفحه به صورت متن و حاشیه است که حاشیه آن دربردارنده نقوش گیاهی طلااندازی و به تصاویر رنگی پرندگان مزین است و با جدول و کمندکشی از متن جدا گشته است (تصویر ۵). متن این صفحه متشکل از پنج کادر الحاقی است شامل: سه نقاشی، یک گراوور اروپایی

تصویر ۸. حاشیه پایین دو مرقع.

تصویر ۹. کتیبه‌های دو اثر، بالایی: مرقع کاخ گلستان و پایینی مرقع چستریتی

تصویر ۱۰. گراورهای هر دو اثر: سمت راست متعلق به مرقع کاخ گلستان و سمت چپ متعلق به مرقع چستریتی

حتی پس از مرگ این هنرمند، به‌عنوان منشأ چاپ‌های بعدی تا قرن هفدهم مورد استفاده می‌گرفت. احتمالاً نمونه‌هایی از گراورها و یا قالب‌های آنها به دربار بابرین هند به‌ویژه جهانگیر نیز راه یافته و به دلیل علاقه وافر شاه به گردآوری گراورهای اروپایی هنرمندان نقاشخانه سلطنتی از آنها بهره‌جسته‌اند. این موضوع در یادداشت‌های مبلغین مذهبی که به دربار جهانگیر رفت و آمد داشتند ثبت شده است. نمونه‌های زیادی از این گراورها را می‌توان در مرقع گلشن مشاهده کرد (همان). در کتیبه بالایی تصاویر نیز، بخشی از حکایت هفدهم باب هفتم سعدی در گلستان چنین آمده است:

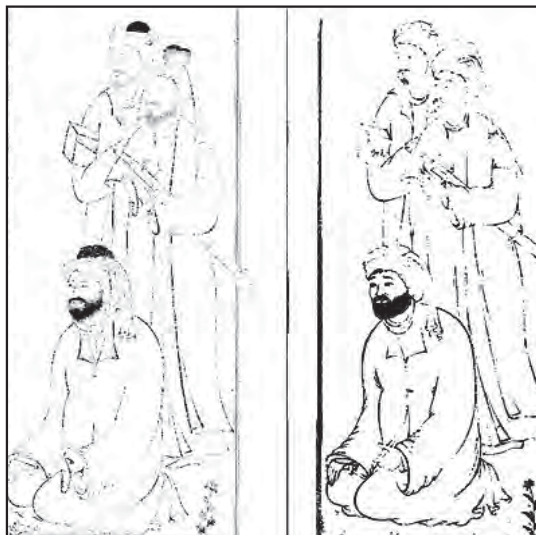
«آر و چندین جفا بر وی می‌پسند نباید که فردای قیامت به از تو»

رویه (ب) این صفحه نیز دارای متن و حاشیه است (تصویر ۶). حاشیه تشعیر (دارای صور حیوانی) و شامل منظره‌ای است که با طلا ترسیم شده و مزین به تصاویر انسانی رنگ‌آمیزی شده با آبرنگ است و از ساختاری مشابه سایر اوراق مرقع برخوردار است. حاشیه بالایی احتمالاً تصویر یکی از شاهزادگان را نشان می‌دهد که در محضر و عطا استاد نشسته و در نزدیکی آنها دو غلام ایستاده‌اند. حاشیه راست مردی نشسته را نشان می‌دهد که یک شاهین شکاری بر روی دست داشته و در کنارش سگ شکاری دیده

از شیلا کنبی تاریخ این نقاشی را به سال‌های ۱۰۱۵ تا ۱۰۱۷ قی نسبت می‌دهد (Stronge, 2008: 282). در قاب سمت راست اثر، سه مرد توسط یک نقاش ناشناس تصویر شده که برخی از ویژگی‌های قلمگیری رضا عباسی را داراست. شعله‌های طلایی احاطه‌شده دورتادور این سه مرد و تسیبج موجود در دستان آنها، نشان از تقدس دارد. همانند نگاره مشابه در مرقع گلشن، احتمالاً مرد دوزانو نشسته حضرت علی (ع) و دو مرد ایستاده امام حسن (ع) (فرد کتاب به دست به‌عنوان نماد صلح) و امام حسین (ع) (فرد شمشیر به دست شاید به‌عنوان نمادی از نبرد) هستند. قرارگیری قاب‌ها در این سه نقاشی به‌گونه‌ای است که می‌تواند به نوعی اثباتگر این مدعا باشد: موقعیت کادر تک‌پرتره کاتب دوزانو نشسته، درحالی‌که نگاهش به نگاه مرد دوزانو نشسته در قاب مقابل دوخته شده تصادفی نیست و می‌تواند نشان از اهمیت مرد نشسته در تصویر سه‌نفره داشته باشد. وجود شیر در قاب پایینی، که سر آن به سمت راست و دقیقاً زیر کادر سه‌نفره قرار دارد، به‌نوعی تداعی‌گر لقب اسدالله یا همان شیرخداست. این سه کادر با یک گراور اروپایی - نشان‌دهنده لونا و «خدای ماه»، اثر ویرجیل سولیس^۱، بخشی از سری پرینت‌های معروف «هفت سیاره و فرزندان سیارات» - تکمیل شده است. قالب‌های چوبی این گراورها،

۱. Virgil Solis هنرمندی از نورمبرگ، بخشی از آلمان کنونی (1514-1562)

تویی که در خم چوگان زلف مشکینت
دل شکسته سرگشتگان عشق چو گوشت
خدنگ غمزها از هفت پوش می گذرد
بیخس بر دل ریشم که پوشش یکتوست
ز بس که درد فراغت وجود من بگداخت
بر استخوان ضعیفم نماند الا پوست
مرا ز صحبت خوبان شد این قدر معلوم
که هر که صاحب روی نکو بود خوش خوست
عماد اگر نفسی مشکبوی زد چه عجب
دخان شمع معبر همیشه غالیه بوست
درمند غم عشق تو دوا یافته است
و آن که بیمار تو بوده ست شفا یافته است
هر کمالی که من از صحبت جان می یابم
دل من از نظر لطف شما یافته است
آنچه سجاده نشین می طلبد در خرقة
ای بسا رند که در زیر قبا یافته است
آنکه انداخته اند از نظرش بی بصران
به حقیقت نظر لطف شما یافته است

تصویر ۱۰. گراورهای هر دو اثر: سمت راست متعلق به مرقع کاخ گلستان و سمت چپ متعلق به مرقع چستربیتی

ارتباط دو برگ

الف. اندازه: مرقع کاخ گلستان $۲۶/۵ \times ۴۲/۳$ سانتی متر و مرقع چستربیتی، اندازه $۲۵/۶ \times ۴۱/۱$ سانتی متر است. علی رغم اینکه مرقع چستربیتی یک سانتی متر کوچکتر است، کادر داخلی این دو مرقع با اختلاف سه میلی متر در طول، دارای یک عرض هستند. این نکته به خصوص با در نظر داشتن نقوش ناقص در لبه های بیرونی می تواند نشان دهد که شاید مرقع چستربیتی برش خورده است.

ب. شباهت های شکلی و محتوایی: رویه ب از مرقع کاخ گلستان با رویه الف مرقع چستربیتی شباهت های ظاهری و محتوایی دارند و با اندکی اختلاف به شرح زیر مشابه و قرینه یکدیگرند (تصویر ۷):

۱. حاشیه ها: نحوه قرارگیری حاشیه ها در هر دو برگ به طوری است که حاشیه های بیرونی به صورت قرینه و بزرگتر از حاشیه داخلی بوده و هر دو به صورت مناسب مقابل هم قرار می گیرند. نقوش حاشیه نیز با اختلاف اندک در نقش پرندگان و تفاوت در تنالیت رنگی حاشیه، به صورت قرینه مصور شده اند (تصویر ۷ و ۸).

۲. متن ها

در هر دو اثر، کتیبه ها دارای تزیینات کاملاً مشابه و به داستان شانزدهم از باب هفتم «در تأثیر تربیت» گلستان سعدی تعلق داشته و مکمل یکدیگرند. بنابراین می توانند به عنوان صفحات مقابل در نظر گرفته شوند علاوه بر این که تمام تزیینات این دو کتیبه کاملاً مشابه بوده و بر هم منطبق اند. تنها تفاوت کتیبه ها تفاوت رنگی است (تصویر ۹). متن کتیبه ها در دو اثر به قرار زیر است:

پارسایی بر یکی از خداوندن نعمت گذر کرد که بنده ای راست

می شود و در حاشیه پایین نیز مهتری افسار اسب شاهزاده را به دست نگاه داشته و به سمت اسب نگاه می کند و غلام دیگر در حال آماده سازی غذاست.

این برگ از حراج ساتبیز لندن در سال ۱۹۴۵ توسط چستربیتی خریداری شده و به عنوان قطعه ۱۶۵ از کاتالوگ کلکسیون چین و هند از مجموعه کاخ لنگسمید هال^۲ شناخته می شود. این کاتالوگ اطلاعات بیشتری در مورد منبع این اثر به دست نمی دهد. هر چند یک مهر به خط طغری در پایین رویه الف دیده می شود که با رویه ب مطابقت دارد و نشان می دهد که احتمالاً در زمان امپراطوری عثمانی مدتی در اختیار یک گردآورنده بوده است (همان).

متن نیز از دو بخش تشکیل شده و خوشنویس آن ناشناس است. خوشنویسی بخش مرکزی رویه ب به زبان ترکی و فارسی و بدین شرح است:

قابدا بولسون مضطرب گونگولوما آرام ای رفیق

تو تمادیم آرام چون بیر دم دلارا بتیم بیله

لاله لاله ای است از باغ هدایت که مکمله وار میل الف احدیت
در وی نهاده اند و بدان مکمله و میل کوردلانرا بینایی مشاهده
الا الله که مشار الیه با لا الله است داده xxx

در صورت لاله الا الله بین وز شکل دوها کن چهار کن چشم
یقین

خوشنویسی بخش حاشیه متن: غزلی از دیوان خواجه
عمادالدین علی فقیه کرمانی (قرن هشتم)

درون خسته ما را شفا ز حضرت اوست

که درد عشق ندارد طبیبی الا دوست
حکیم عقل به یاری فکر نگشاید

طلسم چهره زیبا که گنج حسن دروست

تصویر ۱۲. شیرها در دو اثر

است. افرون بر این تک شاخه گل منقوش در دو اثر در کلیت مشابه اما در جزئیات از یکدیگر متفاوت است. شاید تمام این تفاوت‌های جزئی عمداً از سوی هنرمند اجرا شده باشد که کپی عین به عین محسوب نشود.

شیر نشسته (تصویر ۱۲): شیر نشسته در قاب پایینی مرقع کاخ گلستان به صورت آینه‌ای نسبت به مرقع چستریبیتی قرار دارد و در مقایسه با آن کوچک‌تر است و حالتی واقع‌گرایانه‌تر دارد. اندازه قاب در مرقع کاخ $6/0 \times 15/0$ CM و اندازه قاب در مرقع چستریبیتی $6/7 \times 15/0$ CM است و چنان‌که مشاهده می‌شود به دلیل داشتن نظم در چیدمان قاب‌ها ۷ میلی‌متر کوچک‌تر و فضای خلأ در آن بسیار بیشتر از فضای مشابه است ولی تزئینات بیشتری دارد.

تفاوت دو اثر متعلق به تک‌پرتره‌هاست. تک‌پرتره مرقع کاخ گلستان مردی ایستاده را نشان می‌دهد که به مانند دو نقاشی دیگر از روی نقاشی‌های صفوی و احتمالاً توسط هنرمند ناشناس هندی کپی شده اما در تک‌پرتره مرقع چستریبیتی کاتب به زانو نشسته‌ای است که توسط رضا عباسی نقاشی شده است. هر دو تک‌پرتره از اندازه تقریباً یکسانی برخوردارند (مرد ایستاده با عصا، نقاش ناشناس، $8/2$ CM \times $12/5$ و کاتب به زانو نشسته، نقاش رضاعباسی، $12/6 \times 8/1$). در نقاشی مرد ایستاده، گل‌ها، رنگ روشن لب‌ها، مسیر نگاه مرد، سایه‌های اطراف چشم و نحوه خطوط ناشیانه‌ی تاش آستین لباس، همگی، نشان از شیوه‌های رایج نقاشی دوره صفوی دارند که چندان در هنر نقاشی سده یازدهم (قمری) هند مرسوم نبوده‌اند.^۲

۳- جدول‌کشی و کمنداندازی: هر دو اثر در مقایسه با یکدیگر دارای مشابهت‌های بسیاری در شیوه اجرا، تزیین و رنگ هستند. به‌عنوان نمونه نوارهای باریک اطراف متن در هر دو اثر با یک تنالیت رنگی و دارای تزئینات مشابه هستند. به‌لحاظ نحوه قرارگیری و چیدمان قاب‌ها نیز می‌توان گفت که به‌صورت قرینه ترسیم شده‌اند.

۴- نقاط آسیب‌دیده در هر دو اثر تقریباً مشابه است. رویه‌های دیگر این دو اثر با در نظر داشتن چیدمان کلی مرقع بایستی با اوراق دیگری مقایسه شوند که خود نیازمند پژوهش دیگری است و در این مقاله نمی‌گنجد.^۴

و پای استوار بسته عقوبت همی کرد. گفت: ای پسر همچو تو مخلوقی را خدای عزوجل اسیر حکم تو «گردانیده است و ترا بر وی فضیلت داده شکر نعمت باری [آلعالی] بجای» (مرقع کاخ گلستان) «آر و چندین جفا بر وی مپسند نباید که فردای قیامت به از تو» (مرقع چستریبیتی) باشد و شرمساری بری. در هر دو اثر یک قطعه گراور از سری گراورهای «هفت سیاره و فرزندان آنها» وجود دارد که شرح آن پیش‌تر آمد، علاوه بر اینکه به‌لحاظ قرارگیری در صفحه به‌صورت آینه‌ای قرینه‌اند (تصویر ۱۰).

به نظر می‌رسد سه نقاشی ترسیم‌شده متعلق به مرقع کاخ گلستان کپی ضعیفی از نقاشی‌های برگ کتابخانه چستریبیتی باشند که توسط هنرمندان هندی دربار بابر انجام شده‌اند و در ادامه به تفصیل مورد بررسی قرار می‌گیرند:

نقاشی سه پیکره: در مقایسه نقاشی سه پیکره در کاخ گلستان، که رقم بهزاد، دارد^۲ با نقاشی سه پیکره چستریبیتی، مشابهت‌ها و تفاوت‌ها را می‌توان چنین بر شمرد: مرقع کاخ گلستان به‌لحاظ اندازه‌های یک سانتی‌متر از مرقع چستریبیتی از ناحیه طول بزرگ‌تر است (مرقع کاخ گلستان $6/8 \times 8/7$ CM، مرقع چستریبیتی $6/5 \times 12/3$ CM). این تفاوت در اندازه کادرها، حاصل بزرگی ابعاد بخشی از کادر شیر در مرقع چستریبیتی است و با دقت در دو تصویر می‌توان مشاهده کرد که این بزرگی فقط در فضای زمینه تأثیرگذار بوده است. خطوط اصلی پیکره‌ها کاملاً بر خطوط پیکره‌های مرقع چستریبیتی منطبق‌اند، اگرچه در بررسی‌های دیجیتالی تصاویر دو اثر مشخص شد که دو تصویر با چرخش چهاردرجه‌ای بر هم منطبق‌اند. این امر نشان می‌دهد که احتمالاً هنرمند بابر با انداختن کاغذ پوستی بر روی اثر آن را کپی کرده است، اما به‌رغم انطباق در خطوط اصلی با دقت در سایه‌پردازی و نحوه ترسیم اجزای صورت (چشم‌ها، بینی، لب‌ها و ابروان) می‌بینیم که نسبت به مرقع دیگر، از ظرافت کمتری برخوردار است. علاوه بر این، در دست شخصیت‌های مرقع کاخ تسبیح وجود ندارد، درحالی‌که در دست شخصیت‌های مرقع چستریبیتی تسبیح به کار رفته است. در مرقع کاخ به‌جای هاله طرحی شبیه به ابر به‌کار رفته، درحالی‌که هاله نورانی طرح‌شده در مرقع چستریبیتی شبیه شعله‌های آتش

۱. این نظر در ایمیلی به تاریخ ۱۳۹۳/۸/۶ توسط خانوم سوزان استرانگ نیز تأیید شد.
 ۲. شاید نام نقاش بهزاد بوده باشد ولی نه کمال الدین بهزاد نقاش مشهور تیموری.
 ۳. این نکته در مکاتبه نگارنده با شیلا کنبی به تاریخ ۱۳۹۳/۸/۱۰ مورد تأیید ایشان نیز قرار گرفت.
 ۴. در اینجا لازم است از دکتر شیلا کنبی، دکتر مایلو بیچ و سوزان استرانگ برای اطلاعاتی که در اختیارم نهادند، همچنین خانم منصوره آزادواری برای ویرایش متن و خانم سسرین مرجانی، امین اموال کتابخانه نسخ خطی برای در اختیار قراردادن نسخه خطی مرقع، تشکر و قدردانی نمیم.

جدول تطبیقی دو برگ از مرقع گلشن کاخ گلستان و کتابخانه چستربیتی دویلین

توضیحات	مرقع چستربیتی	مرقع کاخ گلستان	اندازه	قاب متنی	کار خوشنویسی شده	تطبیق شکلی و محتوایی
	۴۱/۱ × ۲۵/۶ س	۴۲/۳ × ۲۶/۵ س				
هر دو بخشی از داستان «در تأثیر تربیت» هفدهم از باب دوم گلستان سعدی به شرح ذیل‌اند: و متن مرقع چستربیتی ادامه متن مرقع کاخ گلستان چنین است: گردانیده است و ترا بر وی فضیلت داده شکر نعمت باری [تعالی] به جای (مرقع کاخ گلستان) «آر و چندین جفا بر وی میسند نباید که فردای قیامت به از تو» (مرقع چستربیتی)			متن			
قاب تزئینی خوشنویسی مرقع کاخ دارای اندازه‌های یکسان بوده و نقوش بر هم انطباق تقریبی دارند اما مرقع چستربیتی به لحاظ ترسیمی از کیفیت بالاتری برخوردار است.			قاب تزئینی کنار کتیبه‌ها			
قرارگیری گراوور هر دو اثر به صورت قرینه‌ای هستند. هر دو بخشی از سری گراوورهای «هفت سیاره و فرزندان آنها» هستند.			گراوورها			
به رغم تفاوت در نقش انسانی هر دو نگاره به صورت قرینه بوده و خط به رنگ رجحان دارد.			تکراره انسانی			
این دو نگاره از نظر قرارگیری در صفحه به صورت قرینه واقع شده‌اند. شخصیت‌ها آینه نیستند و در بررسی‌های دیجیتال تصاویر دو اثر مشخص شد که دو تصویر با چرخش ۹۰ درجه‌ای بر هم منطبق‌اند. در هر دو اثر هاله نورانی دیده می‌شود؛ در مرقع کاخ به جای هاله طرحی شبیه به ابر به کار رفته، در حالی که هاله نورانی طرح‌شده در مرقع چستربیتی شبیه شعله‌های آتش است. افزون بر آنکه تک‌شاخه گل منقوش در دو اثر در کلیت مشابه اما در جزئیات از یکدیگر متفاوت است.			تکراره سه مرد			
هر دو شیر به صورت نشسته هستند و آینه‌ای نسبت به هم تصویر شده‌اند.			تکراره شیر			
نحوه قرارگیری حاشیه‌ها در هر دو برگ به طوری است که حاشیه‌های بیرونی به صورت قرینه و بزرگ‌تر از حاشیه داخلی بوده و هر دو به صورت مناسب مقابل هم قرار می‌گیرند. نقوش حاشیه نیز با اختلاف اندک در نقش پرندگان و تفاوت در رنگ حاشیه به صورت قرینه مصور شده‌اند.			تزیین حاشیه و جدول			

نتیجه

از مطالعه و بررسی برگ شماره ۲۵۰ موجود در کتابخانه نسخ خطی کاخ گلستان و برگ مرقع گلشن موجود در کتابخانه چستربیتی دانسته می‌شود که این دو اثر بنا به دلایل متعدد مانند تطابق اندازه‌های در کادرهای داخلی، مشابهت‌های پرشمار شکلی و سبکی و وجود گراورهای اروپایی که هر دو به یک سری تعلق دارند و همچنین موضوع نوشته‌های به‌کاررفته می‌توانند به‌عنوان صفحات مقابل در نظر گرفته شوند. مهم‌ترین دلیل این نتیجه‌گیری را شاید بتوان متن کتیبه - که دو جمله متوالی از حکایت «در تأثیر تربیت» گلستان سعدی است - دانست. به تمام موارد گفته‌شده این نکته اضافه می‌شود که به‌دلیل آسیب‌های مشابه وارده بر اثر مانند خوردگی، پارگی و پوسیدگی‌های کنار حاشیه احتمالاً در زمانی این دو اثر به‌عنوان صفحات مقابل در کنار هم بوده‌اند.

منابع و مآخذ

- آتابای، بدری. ۱۳۵۱. فهرست مرقعات کتابخانه سلطنتی. تهران: کتابخانه سلطنتی.
جلالی نائینی، سیدمحمدرضا. ۱۳۷۵. هند در یک نگاه. تهران: شیرازه.
سهیلی خوانساری، احمد. ۱۳۴۷. «مرقع گلشن، تحلیلی از یک سند تاریخی». هنر و مردم، ش ۷۳: ۷-۱۱.
محیط طباطبایی، احمد. ۱۳۴۶. «در پیرامون مرععی دیگر». هنر و مردم، ش ۷۷: ۴۰-۴۶.
متشرعی، فریناز. ۱۳۸۷. «نسب‌نامه قائم‌مقام». پیام بهارستان، ش ۱ و ۲: ۵۰-۴۱.

Ettinghausen, Richard. 1963. *New Pictorial Evidence of Catholic Missionary Activity in Mughal India (Early XVITH Century)*. Münster: Verlag Aschendorff
Wright, Elaine, Susan Stronge. 2008. *Muraqqa Imperial Mughal Albums from Chester Beatty Library*, Virginia: Art Services International Alexandria.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Comparative Study of Two Pages of the Gulshan Album in the Golestan Palace in Tehran and the Chester Beatty Library in Dublin

Leila Haghghatjoo, M.A, Art Research, Azad University Of Tehran (Central Branch), Curator of the Golestan Palace Museum- ArqSq, Tehran, Iran

Recieved: 2015/1/11

Accepted: 2015/6/8

The Gulshan Album (Muraqqa'-e Gulshan) kept in the Golestan Palace in Tehran, is one of the most significant and intact remaining albums from the Mughal Emperor Jahangir's workshop, though other pages of this album are dispersed throughout the world. One of these pages is the only page of the Gulshan Album kept in the Chester Beatty Library in Dublin which may be connected to the mentioned album. Whereas the folios of this album are kept separate from each other, the order of their arrangement is very important. In order to appreciate and study this manuscript more thoroughly, its separate pages should be rearranged along with other pages. Therefore offering a logical explanation of the facing folios, in the rearranged order of the album's folios, would be highly influential. Since one of the pages of the Gulshan Album in the Golestan Palace, seems very similar to the page of the Chester Beatty album at first glance, the question is whether these two pages can be considered as facing folios?

The goal of this paper is to help identify some of the scattered pages of Gulshan Album and their order of arrangement. Therefore using comparative and descriptive-analytical methods, with reference to the original works, these two pages were introduced and compared in both similar visual elements including ornamentations and depicted motifs, and the text they contain, also the way these pages related to each other as facing folios were articulated. Lastly it is concluded that these two pages related to each other and can be considered as facing pages.

Keywords: Golestan and Gulshan Album, Persian and Indian Miniature Painting, Golestan Palace, Chester Beatty Library.